

Primljeno: 07 - 02 - 2025				
Org. jed.	Jed. klas. znak	Redni broj	Prilog	Vrijednost
UP	I-02	082	25	31/2

Istraživački nalaz

dobra Rimski most na Staroj Zlati, Glavni grad Podgorica,
postupanje po predmetu UP/I 02-082/25 – 31/1 od 24.01.2025.

Inicijativu za uspoatavljanje zaštite arheološkog lokaliteta, odnosno materiojalnog dobra Ostaci Rimskog mosta na području MZ Zlatica, podmnijela je navedena mjesna zajednica. Uz zahtjev priložena je fotodokumentacija i kopije ranijih obraćanja za zaštitu lokaliteta. Uvidom u pravnu, stručnu i prateću dokumentaciju službe zaštite utvrđeno je da nije bilo drugih postupanja osim odgovora da navedeno dobro (Lokalitet Mostine na Staroj Zlati) nema status kulturnog dobra (br.02-58/2020-1 od 11.02.2019).

Prostor i objekat sa ostacima mosta na Zlati, odnosno na Staroj Zlati poznati su u stručnoj i naučnoj literaturi kao Rismski most, Mostina, Dukljanov most, Zlatički most i odnedavno kao Justinijanov most. Most se nalazi u blizini antičkih i ranosrednjevjekovnih lokaliteta Duklja i Doljani odnosno Zlatica sa ostacima bazilike i trikonhosa, ujedno i kulturnih dobara Crne Gore od nacionalnog značaja.

Naselje Zlatica se nalazi iznad lijeve obale Morače. Udaljeno je od antičke Dokleje – Duklje, uzvodno oko 1,5 kilometara, a lokalitet Doljani ili zlatički kompleks ranohrišćanskih crkava još bliži. Ima mišljenja da su objekti u Doljanima i most na Morači na Staroj Zlati nastali istovremeno, u VI vijeku u doba Justinijanove vladavine. Od mosta je danas ostalo sedam, što vremenom što ljudskom rukom, manje ili više, razrušenih piona (obalnih i rječnih stubova). Svoja saznanja i prve fotografije ostataka mosta koji je povezivao sela Staru Zlaticu (lijeva obala Morače) i Rogame sa obližnjim Zagoričom (desna obala Morače), na mjestu koje okolno stanovništvo naziva Mostine, nalazi se kod Stikotija u publikovanim saznanjima iz 1892. godine (Piero Stikoti, Rimski grad Doclea u Crnoj Gori, Podgoprica 1999. str.22-26). Stikoti je tvrdio da je u doba rimske imperije bio podignut most koji je premošćavao Moraču. Most je krajem IX ili početkom X vijeka oburdala nabujala voda. S rušenjem mosta Stikoti povezuje izolaciju Duklje. Ulogu Duklje je, nastavlja Stikoti, preuzela Zlatica (Doljani) u kojoj se nalaze očuvani ostaci antičkoga sakralnog graditeljstva.

Kad su Turci okupirali ovaj kraj, izgradili su Vezirov most na Morači nizvodno od Duklje i most na Staroj Zlati, Moračom uzvodno od Doklje. Za njega Stikoti kaže da su ga porušili Piperi. Po njegovom mišljenju most podsjeća na rimsku gradnju, ali konstrukcija i okolnosti da su u njega ugrađeni rimski kvaderi upućuje na to da je izgrađen kasnije. Zaključio je da neobična širina mosta (2,50 cm) i strmi prilazi glavnom luku svjedoče da se radi o turskoj konstrukciji. Ara ili ploča sa natpisom na latinskom jeziku, kao spolija ugrađena je u prvi stub kao i drugi oštećeni kamen sa natpisom na latinskom jeziku u drugi stub mosta na Zlati – oba zapisa sa desne obale Morače. Po mišljenju arheologa, natpisi potiču iz II vijeka.

P. Stokoti, ostaci mosta na Staroj Zlatici 1892.

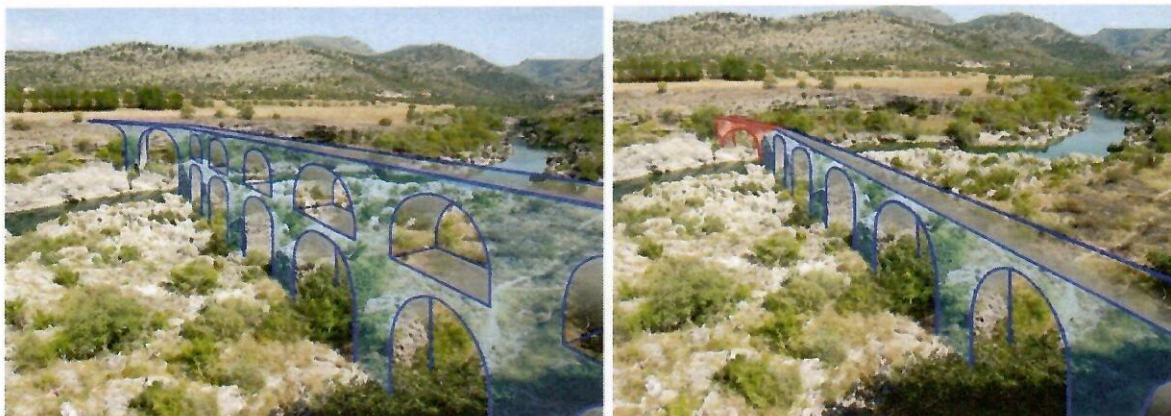

Crteži ploča na mostu sa zapisom, P. Stikoti

P. A. Rovinski je bio stanovišta da je most na Staroj Zlatici, poznat kao Mostine, bio rimski. Navodi da je 100 godina prije nego ga je on pohodio taj most bio u funkciji. Oslonjen na narodno predanje, tvrdi da su ga porušili Piperi da bi presjekli put Turcima koji su često prelazili Moraču i upadali u njihovu teritoriju (Pavle Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti tom IV, Podgorica, CID, 1994, str. 355–359).

Jovan Erdeljanović je dolazio na most na Staroj Zlatici i zabilježio da u njegovoj blizini nema tragova naselja, ali ima "jedno dosta veliko groblje i crkvinu". Konstatovao je da je tu bio most od kojeg stoji sedam stubova s oštricama (kljunovima) okrenutim uz Moraču. Zapazio je da su piloni građeni od lijepo tesanog kamena i da se na njima vide ostaci od svodova. Zapisao je da se stari zlatički ili Dukljanov most držao do kraja XVIII vijeka kad je porušen i to nakon bitke na Krusima 1796. godine da bi se spriječili Turci da prelaze Moraču (Jovan Erdeljanović, Kuči, Bratonožići i Piperi, NB Radosav Ljumović, Podgorica 1997, str. 44).

Prije deset godina je publikovan obimniji rad o predmetnom mostu (Stevo Vučinić, Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori, FCJK, Cetinje 2014. str. 289 – 314). Nakon detaljnog sagledavanja svih relevantnih istorijskih izvora, literature, uvida u izgled i stanje ostataka mosta autor zaključuje da je "Most na Staroj Zlatici sagrađen oko 555, u vrijeme vizantijskog cara Justinijana. Po formi i strukturi predstavlja kasnoantičku recepciju antičke koncepcije spratne mostogradnje". Dalje je navedeno da je na prvobitnom oštećenom mostu u srednjem vijeku izvršeno premošćavanje, između sačuvanih glavnih pilona Justinijanoviog mosta. Nakon uklanjanja spratnog dijela mosta donja, preostala struktura je poravnata za potrebe kolovoza i "integrisana s dograđenim mostom u jednu cjelinu". Ta dogradnja mosta srušena je 1796. godine u više puta pominjanoj potrebi izolacije Pipera od podgoričke, turske vlasti. Kao ilustraciju navedenih tvrdnji autor (S. Vučinić) u svojoj studijskoj obradi mosta, prilaže i kompjuterski prikaz antičkog i srednjevjekovnog mosta, konačno srušenih krajem XVIII vijeka.

Kompjuterski prikaz mogućeg izgleda antičkog i srednjovjekovnog mosta na Staroj Zlatici (crtež arh. F. Velimirović u Studiji ..., S. Vučinića, str. 309 i 311)

Rimskih mostova na prostoru Crne Gore pa i na Balkanu i na tlu nekadašnje Jugoslavije nema mnogo. Iako nijesu iz rimskog perioda, u narodu se često nazivaju *rimskim* iako njihove graditeljske odlike i istorijski izvori svjedoče da su iz Osmanskog, odnosno turskog ili islamskog perioda vladavine i graditeljskog nasljeđa. U jednom broju slučajeva narodno pamćenje i tradicionalna predanja, ispostave se kao tačna.

Kao što je poznato, rimska mostogradnja je bila osnov za sve kasnije nastale kamene mostove. Za veće i značajnije mostove korišćen je kvalitetnije obrađen kamen, a za zidanje svodova korišćeni su krupniji komadi kamena (nekada i opeka), slagani "u suvo". Tek upotrebom krečnog maltera, kasnije rimskog ili pseudo betona, rimska mostogradnja dostiže vrhunac. Riječ je o mješavini pijeska, šljunka i kreča sa dodatkom pucolena (prah oko Vezuva), koji je imao željeno svojstvo – da se vezuje i otvrdne u vodi. U rimskoj mostogradnji dominiraju polukružni svodovi na velikim stibovima u vodi (obično sa kljunovima i olakšavajućim otvorima nad stubovima), ako mostovi imaju više otvora. Najbolja rješenja i domete rimske mostogradnje naslijedili su vizantijski i srednjovjekovni graditelji, a potom i Osmansko carstvo (Milan Gojković, Stari kamene mostovi, Beograd 1989.).

Osmansko, islamsko ili tursko materijalno nasljeđe je na Balkanu, osobito u estetici islamske mostogradnje ostavilo značajne objekte, u kulturno istorijskom, umjetničkom i arhitektonsko ambijentalnom smislu.

Na crnogorskom tlu dva su mosta kulturno istorijski valorizovana kao rimski mostovi: Most na Moštancima u Nikšiću i Most na Ribnici u Podgorici. Međutim, njihovo datovanje i graditeljsko porijeklo je upitno i postojeći izgled mostova se dovodi u vezu sa mostogradnjom turskog perioda, što u nekim slučajevima ima i istorijsku potvrdu.

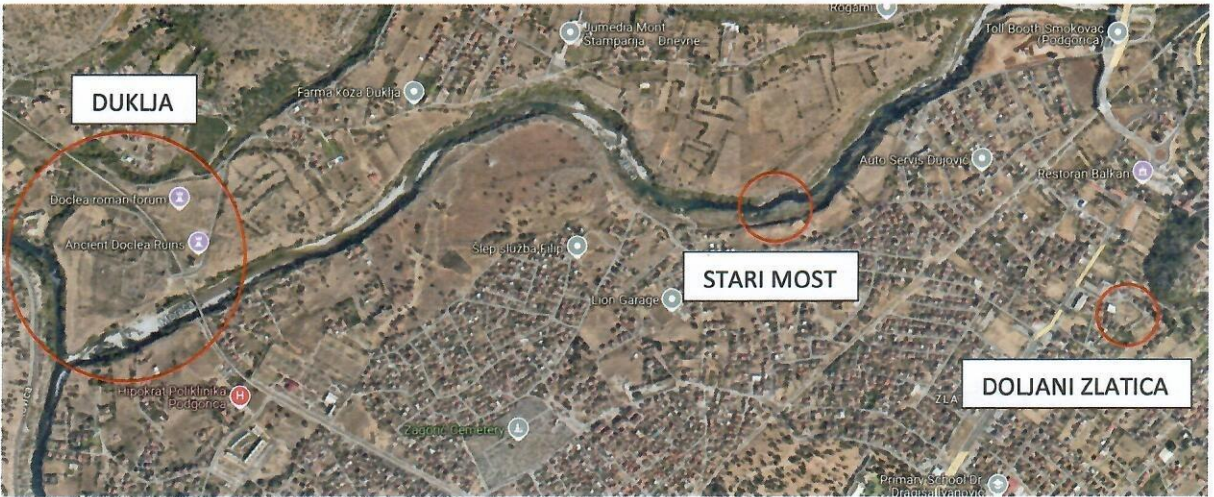
Katastarske oznake dobra i osnovni podaci o vlasniku i držaocu dobra

Granice Katastarske opštine Doljani i Katastarske opštine Rogami, dijeli Stari mosta na Zlatici u dvije katastarske opštine i na dvije katastarske parcele. Ostaci mosta se nalaze na dijelu katastarske parcele broj 4285, KO Doljani i dijelu katastarske parcele broj 1745/4, KO Rogami, Glavni grad Podgorica. Na geoportalu (grafičkom dijelu) i dokumentaciji katastarskih podloga, dostupnih ovom organu, ostaci mosta se prostiraju na navedenim parcelama.

U odnosu na Liste nepokretnosti broj 765, KO Doljani, katastarska parcela 4285 je prema osnovu prva „Korišćenje“ u obimu 1/1 D.S.JAVNO DOBRO VODE. Za katastarsku parcelu broj 1745/4 na sajtu Uprave za nekretnine nije bilo moguće naći podatke.

Geoportal Crne Gore

Google maps

https://www.google.com/maps/place/Ostaci+anti%27%C4%8Dkog+mosta+na+Mora%C4%8D/@42.4684571,19.2872163,3a,75y/data=!3m1!1e2!3m1!1sAF1QpPTmLJCDiCr1seqaF6h5Uh5iuiDdj&gdrRUUcdIn12e10!3e12!6shttps%3A%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QpPTmLJCDiCr1seqaF6h5Uh5iuiDdj&gdrRUUcdIn%3Dw203-h152-k-no!7!256018!1919!4m7!3m6!1s0x134d9363d94e056d:0xeb4fa193915af469!8m2!3d42.4684571!4d19.2872163!10e5!16s%2F%2F1f11tygtt?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDIwNC4wKMKMDS0ASAFQAw%3D%3D

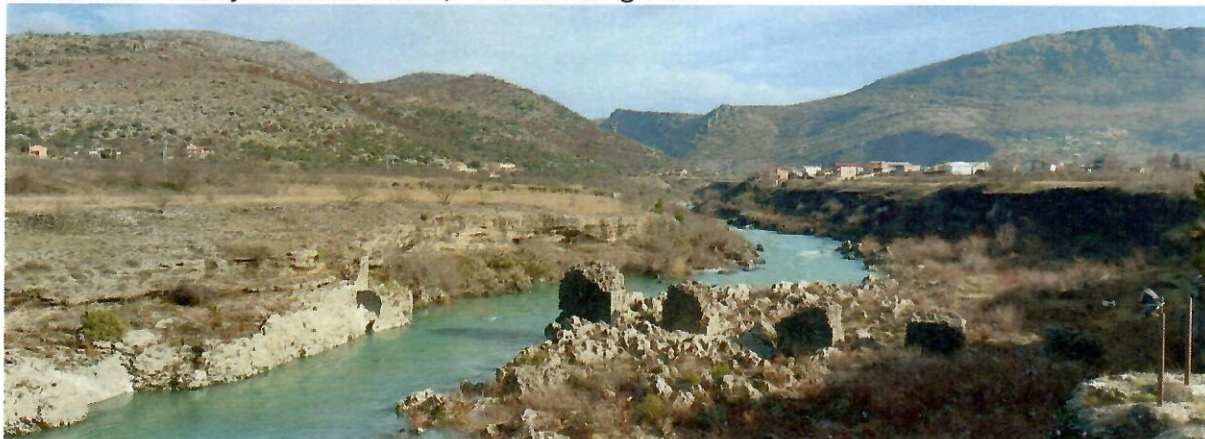
Izgled i stanje mosta na Staroj Zlatici, januar 2025.

Posljednjim uvidom u izgled i stanje Starog mosta na Staroj Zlatici ili lokaliteta Mostine (29.01.2025.) utvrđeno je da su most i pristup mostu samo djelimično očuvani. Kako navode i najstariji opisi mosta (P. Stikoti, 1892.) očuvano je sedam stubova (piona) mosta sa dvije kamene ploče odnosno kamena bloka ugrađena u dva stuba mosta, na njegovoj desnoj strani, ka Duklji. Istovremeno, u postojećem izgledu terena se ne naziru tragovi pristupnih puteva ili puta ka rijeci Morači, odnosno mostu na poziciji Stare Zlatice. Sa strane Duklje se pristup mostu čini lakšim, dok se pristup mostu od Zlatice i Doljana, obzirom na sadašnju konfiguraciju terena, čini nerealnim. Mogućnost da je pristup mostu obezbjeđivan silaskom na obalu Morače demantuje visina ostataka stubova mosta. Za sada, nije lako vidljivo mjesto adekvatnog putnog prilaza mostu, ne samo iz ranijih perioda (antika i srednji vijek), već ni vremena posljednje njegove upotrebe, do 1796. i zadnje godine korišćenja i rušenja mosta.

Konstruktivno, osim sada nedostajuće (nevidljive) prilazne infastrukture ostatke mosta na Staroj Zlatici čini obalni stubovi (upornjaci, stope) po jedan sa svake strane mosta i pet srednjih (rječnih) stubova. Na najdubljem dijelu rijeke, ispod mosta, nema stubova mosta. Stubovi mosta su kvadratne osnove, zidani fino tesanim kamenom sa kamenom ispunom i malternim (krečnim) vezivom. Visina očuvanih stubova je različita. Dobro su očuvani obzirom na vrijeme i mjesto gradnje ali i činjenicu da je most namjerno strušen, na kraju XVIII vijeka.

Dva kamena bloka sa zapisom (najvjerovatnije sa Duklje) su očuvana, zapisi na njima dokumentovani, prevedeni i publikovani. Obzirom na poziciju i vrstu natpisa na predmetnim kamenim blokovima, izvjesno je da u stubove mosta nijesu ugrađeni prvobitno, prilikom gradnje mosta već, naknadno prilikom neke od obnova pa se na postojećoj poziciji razumiju kao spolije.

Fotodokumentacija - Ostaci mosta, 29.01.2025. godine

Zaključak i preporuke:

Na osnovu dostupnih saznanja, nivoa očuvanih struktura mosta, njihovog izgleda kao i pozicije na kojoj se ostaci mosta nalaze zaključuje se da je objekat Starog mosta na Staroj Zlatnici, na lokalitetu Mostine:

- Moguće izgrađen u antičkom periodu, moguće u VI vijeku, u vizantijskom ili turskom periodu. Utvrđeno je da sadrži nadgrobnice natpise na kamenim blokovima ugrađenim u stubove mosta;
- Korišćen je i kasnije u vrijeme Osmanskih osvajanja i vremena turske dominacije područjem Podgorice i rijeke Morače. Taj most su srušili obližnji Piperi 1796. godine, kako bi se oslobodili pritiska turske vlasti u Podgorici. Takav podatak mogu da potvrde ili ospore arheološka istraživanja korita rijeke Morače, nizvodno od mosta. Očekivati je da se na rečenim pozicijama nađe dobar dio kamena, odnosno materijalča kojima je most bio građen;
- Most je zadržao autentično očuvane ostake stubova mosta, iz vremena njegovog posljednjeg korišćenja i konačnog rušenja. Sačuvane su i dvije ploče odnosno kamena bloka sa antičkim zapisom, naknadno ugrađenim u most;
- Nije poznato tačno mjesto prilaza mostu, ni sa jedne njegove strane;

Na osnovu svega navedenog zaključuje se da lokalitet Mostina, Rimski ili Stari most na Staroj Zlatnici u Podgorici može biti kulturno historijski valorizovan kao kulturno historijski objekat, odnosno arhitektonski objekat sa arheološkim elementima. Takođe, most može biti vrednovan i kao arheološki lokalitet. U oba slučaja navedeno materijalno dobro ima dijelom očuvanu autentičnost, integritet, jedinstvenost i rijetkost u okviru svoje vrste, kao i historijski, arhitektonski, arheološki, ambijentalni, tehnički, građevinski, dokumentarni i drugi društveni značaj i osobenosti.

Za više informacija o vremenu nastanku mosta, načinu njegove upotrebe, kao i vremenu rušenja i obnova, preporučujemo sistematska arheološka istraživanja korita rijeke Morače (nizvodno od mosta), obalnih pozicija prilaza mostu sa lijeve i desne strane i terena u neposrednoj blizini lokacije.

Dakle, preporučuje se prihvatanje Inicijative za uspostavljanje zaštite dobra Stari most na Staroj Zlatnici u Podgorici.

Obradile:

Tanja Vujović, etnološkinja

Andreja Mugoša, arhitektica

